

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, акмеологічна компетентність, майбутні фахівці оперативно-рятувальної служби цивільного захисту

Майборода А. А. Акмеологическая компетентность будущих специалистов оперативно-спасательной службы гражданской защиты

Проанализированы и уточнены сущность понятия акмеологическая компетентность будущих специалистов оперативно-спасательной службы гражданской защиты, определена структура такого вида компетентности.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, акмеологическая компетентность, будущие специалисты оперативно-спасательной службы гражданской защиты.

Mayboroda A. O. Acmeologic competence of future specialists quickly and Rescue Service of Civil Protection

Analyzed and refined essence of the concept of competence acmeologic future professionals quickly and Rescue Service of Civil Protection and the structure of this kind of competence.

Key words: competence, professional competence, acmeologic competence, future professionals quickly and Rescue Service of Civil Protection.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 37.035:331.548

Н. Л. Отрощенко

**ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Однозначно, що майбутня професійна еліта нашої країни сьогодні навчається в школі. Прилаштувати чи зайняти випускника працею можна, але розумно розпорядитися творчим потенціалом молоді, яка тільки-но вступає в трудове життя, вирощувати професіоналів без професійної орієнтації неможливо. Суспільство має бути зацікавлене в тому, щоб кожна дитина змогла розвинути ті здібності, які реально користуються попитом у житті, і в майбутньому за допомогою цих здібностей змогла пристойно жити, забезпечуючи себе, а за необхідності й своїх батьків. Такі здібності й називаються ресурсними, людськими ресурсами, людським капіталом.

Разом з тим, соціально-економічна ситуація в державі свідчить про складний і суперечливий процес включення молоді в трудову діяльність.

Сьогодні значно ускладнився процес соціалізації молодого покоління. Кризовий стан процесу соціального становлення молодої людини спричинено зміною виробничої сфери, формуванням нових економічних умов, відносин, змін у системі зайнятості молоді, її стабільного економічного забезпечення. На вирішення цих молодіжних проблем спрямована низка програм державної молодіжної політики, зокрема, система професійної орієнтації підростаючого покоління. Профорієнтація молоді – це організована, керована діяльність різних державних і суспільних організацій, виробництв, закладів і школи, а також родини, спрямована на удосконалення процесу професійного та соціального самовизначення школярів в інтересах особистості і соціальних структур суспільства. Проблема самовизначення особистості в узагальненому розумінні полягає в пошукові сенсу життя, визначенні свого місця й ролі в системі суспільних відносин.

Отже, мета статті полягає у розкритті значення соціально-професійної орієнтації на даному етапові розвитку людства.

Питанням організації професійної орієнтації присвячені праці таких вчених, П. Атутова, Г. Балла, В. Вакуленко, А. Вихруща, Є. Головахи, Н. Григор'євої, В. Кавецького, О. Капустіної, О. Коротун, С. Мазуренко, М. Пряжникова, І. Уличного, Б. Федоришина та ін.

У соціально-економічній та психолого-педагогічній літературі сутність професійної орієнтації розглядають як систему впливу різних соціальних інститутів на особистість учня з метою надання йому допомоги у виборі професії, що відповідає його індивідуальним особистостям (здібності, стан здоров'я та ін.) і потребам ринку праці. Ми поділяємо думку О. Сазонова про те, що поняття «профорієнтація» не може бути незмінним, даним раз і назавжди. Воно змінюється залежно від того, як змінюються уявлення суспільства про мету, завдання, форми й, узагалі, про сутність профорієнтації [1, с. 134].

Вибір професії – основа самоствердження в суспільстві, одне з головних рішень у житті людини. Існують різноманітні варіанти визначення поняття «вибір професії», однак усі вони містять думку, що професійне самовизначення – це вибір, здійснюваний унаслідок аналізу внутрішніх ресурсів суб'єкта щодо вибору професії та співвідношення їх з вимогами професії.

Якщо молода людина (суб'єкт) намагається орієнтуватися у світі професій і розпочинає активно цікавитися, наскільки та чи інша конкретна професія відповідає її життєвим устремлінням, у цьому випадку краще говорити про її орієнтацію на професію. Якщо вона стає об'єктом педагогічного впливу з метою вибору професії, що максимально підходить їй і суспільству, маємо справу з орієнтуванням її на професію. Перше точніше розкриває сутність професійної орієнтації й співвідноситься з нашими науковими поглядами, проте на практиці слово орієнтація вживають і в тому, і в іншому розумінні.

Вважаємо за доцільне прийняти для себе поняття професійної орієнтації, запропоноване Л. Столяренко. Профорієнтація – міждисциплінарний науковий напрям, який вирішує прикладні завдання оптимального регулювання процесу професійного самовизначення особистості в її інтересах і в інтересах суспільства. Важливим психологічним моментом, що визначає успіх профорієнтації, є своєрідна «готовність» (емоційна та мотиваційна) до освоєння тієї чи іншої професії. Вибір професії, який людина здійснює внаслідок аналізу внутрішніх ресурсів і шляхом співвідношення їх з вимогами професій, є основою самоутвердження особистості в суспільстві, одним з головних рішень у житті [2, с. 406]. Разом з тим вважаємо за необхідне ввести термінологічну конструкцію «*соціально-професійна орієнтація*», яке розуміємо як напрям професійної діяльності соціального педагога щодо формування та розвитку в учнів інтегральних якостей конкурентноспроможної соціально-успішної особистості.

Про професійний розвиток можна говорити лише в тих випадках, коли людина усвідомлює свою участь і відповідальність за все, що відбувається з нею, і намагається активно сприяти або протидіяти зовнішнім обставинам, планувати й ставити цілі професійної діяльності, змінювати їх заради досягнення самої себе

У психології професійне самовизначення розглядають як значущий компонент професійного розвитку особистості, а також як критерій одного з етапів цього тривалого й складного процесу. Завершується він тоді, коли в людини сформується позитивне ставлення до себе як до суб'єкта професійної діяльності. Тому свідомий вибір професії є показником сформованості професійного самовизначення й переходу його в нову фазу професійного розвитку. Цей показник, як зазначають Г. Климов та І. Седляр [3], є основним критерієм ефективності профорієнтаційної роботи в шкільний період. Кожен учень до закінчення навчання в школі повинен свідомо вибрати професію. Разом з тим, вибір професії є одночасно актом самообмеження, відмови від багатьох інших видів діяльності. У майбутньому людина може змінювати вид своєї професійної діяльності під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників.

Ураховуючи перетворення, які відбуваються в нашому суспільстві (створення ринкової економіки, поява ринку праці, перебудова системи освіти та ін.), сьогодні формують нові підходи в профорієнтації, які ґрунтуються на творчому активному співробітництві всіх суб'єктів профорієнтації: системи освіти всіх рівнів, включаючи учнів і педагогів, служби зайнятості, центрів професійної орієнтації, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, підприємств, організацій молоді.

Одним із варіантів програми дій, який можна розглядати як варіант змістовно-процесуальної моделі професійного самовизначення старшокласників у системі соціально-професійної орієнтації учнів загальноосвітньої школи, вважаємо схему побудови особистої професійної перспективи (ОПП), яка є модифікованим варіантом схеми

побудови ОПП, розробленої Є. Климовим, та доповнена ціннісно-моральними й смисловими компонентами. Згідно із М. Пряжниковим, схема побудови ОПП містить такі основні компоненти:

1. Усвідомлення цінності чесної праці (ціннісно-моральна основа самовизначення).

2. Загальна орієнтація в соціально-економічній ситуації країни та прогнозування її змін (прогнозування престижності професії, яку обирають, та прийнятності того чи іншого способу життя, пов'язаного з певною професією).

3. Усвідомлення необхідності отримання професійної освіти.

4. Загальна орієнтація у світі професійної праці (макроінформаційна основа професійного самовизначення).

5. Усвідомлення головного смислу свого життя й відповідної професійної діяльності.

6. Виділення дальньої професійної цілі (мрії) та її узгодження з іншими важливими життєвими цілями (дозвільними, особистісними, сімейними).

7. Виділення ближніх і найближчих професійних цілей (як етапів і шляхів до дальньої цілі).

8. Знання конкретних виділених цілей: професій, навчальних закладів, місць роботи (мікроінформаційна основа професійного самовизначення).

9. Уявлення про власні недоліки (і про переваги), які можуть вплинути на досягнення намічених цілей.

10. Знання шляхів роботи над собою й підготовка до професійної праці, а також шляхів і способів найбільш оптимального використання своїх переваг для досягнення намічених цілей.

11. Уявлення про можливі зовнішні (об'єктивні) перепони на шляху до цілей (хто й що може завадити).

12. Знання шляхів подолання зовнішніх перепон.

13. Система резервних варіантів вибору на випадок невдачі з основного варіанта.

14. Початок практичної реалізації ОПП, спроба щось зробити понад звичне (наприклад, самостійні заняття, відвідування курсів, заняття з репетитором тощо), що дасть можливість оновити інформацію про ситуації вибору й своєчасно внести в ОПП відповідні корективи [4, с. 41].

У сучасному суспільстві актуально й гостро постає проблема конкретної соціально-педагогічної, психологічної допомоги кожній людині в її професійному самовизначенні. Завдання соціально-профорієнтаційної діяльності соціального педагога в цій ситуації ми вбачаємо в наданні старшокласникові соціально-психологічних засобів розв'язання його особистісних проблем, пов'язаних з професійним самовизначенням. Для вирішення психологічних проблем у професійному самовизначенні особистості недостатньо дати рекомендації про те, яка професія підходить, а яка ні. Соціальний педагог

повинен забезпечити соціально-педагогічні умови, які стимулюватимуть ріст людини, у результаті чого оптант сам би зміг взяти відповідальність за той чи інший професійний вибір.

Таким чином, стверджуємо, що головними завданнями соціально-професійної орієнтації старшокласників на етапі вибору професії є не лише здійснення своєчасної допомоги й підтримки особистості, але й озброєння її ефективними механізмами самостійного подолання труднощів цього процесу, вироблення відповідального ставлення до свого професійного самовизначення, допомога особистості в становленні повноцінного суб'єкта свого професійного життя. Необхідність вирішення цих завдань обумовлена соціально-економічною нестабільністю в державі, численними змінами в особистому житті кожної людини, індивідуально-психологічними особливостями, а також випадковими обставинами й ірраціональними тенденціями життєдіяльності.

Отже, доходимо висновку, що зміст системи діяльності соціального педагога з профорієнтації реалізується через соціально-педагогічний супровід та підтримку процесу професійного самовизначення старшокласників. Провідною діяльністю, у контексті якої формуються й розвиваються інтегральні якості успішної особистості, вважаємо конструктивне спілкування й взаємодію, які відбуваються в різноманітних, значимих для партнерів, видах діяльності. Ними можуть бути тренінгові заняття, психологічні практикуми, конференції тощо. Це може бути й звичайний урок, але соціальному педагогові необхідно провести відповідну роботу з учителями.

Знання індивідуальної динаміки та ходу процесу професійного становлення й розвитку кожного конкретного учня, усвідомлення кожним власних особистісних особливостей є важливою психологічною умовою своєчасного надання допомоги в подоланні проблем і труднощів, що виникають. Ми повинні знайти відповідь на питання: чи наявна смислова опора в учнів для подолання труднощів, чи готові вони постійно займатися саморозвитком, одним словом, бути професіоналами. Ось чому вважаємо проблему формування й розвитку інтегральних якостей особистості школяра провідною.

У зв'язку з цим поділяємо думку Л. Мітіної, згідно з якою об'єктом професійного розвитку й формою реалізації творчого потенціалу людини в професії є інтегральні характеристики її особистості; вони утворюють психологічну основу, яка необхідна в усіх професійних видах діяльності (хоча й різною мірою) [5, с. 6].

Науковці соціальної педагогіки (С. Архипова, О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик), постійно наголошують, що завданням соціального педагога в школі є підтримка учнів, які потребують допомоги. Ми переконані, що старшокласники найбільше потребують соціально-педагогічної допомоги та підтримки. Вони знаходяться на порозі вступу в нове, доросле життя. Це вже етап трудової соціалізації. За великим рахунком, майбутнє життя сьогоденних школярів залежить

від кваліфікованої й вчасної допомоги з боку дорослих. Суб'єктом професійної орієнтації повинен стати старшокласник, і наголошуємо, що з об'єкта на суб'єкт він перетвориться лише завдяки систематичній профорієнтаційній діяльності загальноосвітньої школи.

Щоб підготувати молоду людину до професійного самовизначення, необхідно:

- сформуванню установку на власну активність та самопізнання як основу професійного самовизначення;
- ознайомити зі світом професій, кон'юнктурою ринку, правилами вибору професії;
- забезпечити самопізнання та формування «образу Я» як суб'єкта майбутньої професійної діяльності;
- сформуванню вміння аналізу різних видів професійної діяльності, урахувавши спорідненість їх за психологічними ознаками й подібність вимог до людини;
- сформуванню вміння зіставляти «образ Я» з вимогами професій до особистості та кон'юнктурою ринку праці, створювати на цій основі професійний план та перевіряти його;
- створити умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації професійних проб;
- забезпечити розвиток професійно важливих якостей особистості;
- сформуванню мотивацію й психологічну готовність до зміни професії й переорієнтації на нову діяльність;
- виховувати загальнолюдські та загальнопрофесійні якості, розумні потреби [3, с. 7].

В організації й проведенні профорієнтаційної роботи з підготовки школярів до професійного самовизначення необхідно проявляти велику гнучкість, оскільки в умовах ринку праці їм ніхто не гарантує оплачувану роботу протягом усього трудового життя, тим більше, пов'язану з однією й тією самою професією. Виходячи з цього, одним з основних завдань соціально-професійної орієнтації має бути сприяння формуванню та розвитку в школярів таких якостей, як здатність до професійного вдосконалення, готовність переключатися з однієї діяльності на іншу, тобто, бути професійно й соціально мобільним.

Разом з тим, як засвідчує практика, на становлення фахівця впливає не сам факт наявності цих якостей, а їх усвідомлення людиною й уміння самостійно розвивати професійно важливі й коригувати професійно небажані якості своєї особистості. Адекватний вибір професії й стійка мотивація до обраної професійної діяльності сприяють успішній адаптації молодих фахівців в обраній професії. У свою чергу, успіх професійного самовизначення молоді залежить від ефективності діяльності фахівців, які надають допомогу старшокласникам на етапі вибору професії. Тому допомога дорослих повинна мати комплексний, системний, соціально-педагогічний характер.

Таким чином, соціально-професійна робота сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним із важливих елементів державної політики в сфері соціального захисту та зайнятості населення, забезпечує ефективне використання трудового потенціалу особи, підвищення її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у профілактиці масового вимушеного безробіття.

Перспектива розробки визначеної проблеми пов'язана з подальшим поглибленням змісту, виявленням найефективніших шляхів і засобів соціально-професійної орієнтації підлітків та молоді.

Список використаної літератури

1. Сазонов І. А. Теория и практика профессиональной ориентации школьников : дис. д-ра. пед. наук : 13.00.01 / Сазонов Игорь Александрович. – Оренбург, 2001. – 305 с. **2. Столяренко Л.** Педагогическая психология : [учеб. пособие] / Л. Столяренко. – Ростов-н/Д : Феникс. – 2003. – 543 с. **3. Климов Г. І.** Професійна орієнтація і методи професійної роботи / Г. І. Климов. – Рівне : Рівн. пед. ін-т, 1995. – 180 с. **4. Вірна Ж. П.** Основи професійної орієнтації : [навч. посіб.] / Ж.П. Вірна. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 156 с. **5. Психологическое** сопровождение выбора профессии : [науч.-метод. пособие] / [Митина Л. М., Брендакова Л. В., Вачков И. В., Грызлова И. Н. и др.]; под ред. Л. М. Митиной. – [2-е изд., испр.]. – М. : Моск. психол.-соц. ин-т : Флинта, 2003. – 184 с.

Отрощенко Н. Л. Значення соціально-професійної орієнтації в сучасному суспільстві

У статті розкрито значення соціально-професійної орієнтації на сучасному етапі розвитку людства, проаналізовано поняття «професійна орієнтація» та визначено особливості соціально-професійної орієнтації.

Ключові слова: соціально-професійна орієнтація, вибір професії, професійний розвиток.

Отрощенко Н. Л. Значение социально-профессиональной ориентации в современном обществе

В статье раскрыта значение социально-профессиональной ориентации на современном этапе развития человечества, проанализовано понятие «профессиональная ориентация» и определены особенности социально-профессиональной ориентации.

Ключевые слова: социально-профессиональная ориентация, выбор профессии, профессиональное развитие.

Otroschenko N. L. Value of social vocational guidance in modern society

In article it is opened value of social vocational guidance at the present stage of development of mankind, proanal zovano concept «vocational orientation» and features of social vocational guidance are defined.

Key words: social vocational guidance, choice of profession, professional development.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 378.011.3:80-051

М. А. Сперанська-Скарга

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTI
РЕФЛЕКСИВНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОФЕСІЙНО-
ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Вимоги та виклики сучасного суспільства, на які повинен відповідати наразі вчитель, пов'язані в багатьох випадках з необхідністю швидко та адекватно адаптуватися до запропонованих умов праці, змінювати та пристосовувати власні професійні навички, вміння та знання до вимог часу. Структура іміджу педагога постає як єдність і взаємозв'язок таких компонентів: *внутрішнього:* знання (загальнопрофесійні знання, знання теоретичних основ педагогічної іміджології); уміння (професійні, методичні, перцептивні, психотехнологічні, діагностико-оцінювальні); здатність до емпатії та толерантності; настанови, зорієнтовані на розуміння, співчуття, незалежність і самостійність вихованців, на демократичний стиль управління й зацікавленість в успішній навчально-виховній роботі; орієнтація на професійне, особистісне зростання й саморозвиток, формування позитивного іміджу; цінності (цінність життя дитини, його особистості як самоцінності); адекватна самооцінка вчителя; розвинена Я-концепція педагога; *зовнішнього:* габітарний елемент, опосередкований у зовнішньому вигляді педагога, оформлений у контексті ділового стилю; вербальний елемент, який характеризує мовленнєву культуру вчителя; кінетичний елемент, виражений у відсутності агресивних проявів у жестах, міміці, позах педагога; середовищний елемент, пов'язаний з гармонійним та доцільним оформленням предметно-просторового середовища; *процесуального:* демократичний стиль керівництва педагога; стиль спілкування на основі захопленості вчителя спільною творчою діяльністю з учнями. Бачимо,